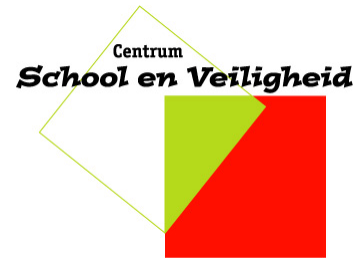

Pedagogiek als wapen tegen radicalisering

Onder de titel 'Nederland tegen terrorisme' voert de overheid al enige tijd campagne om de kans op een terroristische aanslag zo klein mogelijk te maken'. De overheid richt zich daarbij nadrukkelijk op professionals, ook uit het onderwijs. Op die manier komen radicalisering, extremisme en terrorisme plotseling op het bord van de scholen en individuele medewerkers terecht. Scholen hebben zo hun bedenkingen bij deze nieuwe overheidstaak. Met dit informatieblad zet Centrum School en Veiligheid (CSV) de ontwikkelingen van de laatste jaren rondom radicalisering kritisch op een rij. Daarnaast doet CSV een aantal praktische suggesties die rechtstreeks ten goede komen aan de veiligheid van alle leerlingen en personeelsleden. Scholen hebben immers maar één wapen tegen radicalisering en dat is pedagogiek!

De rol van de school

Sinds de aanslagen in New York (11 september 2001), Madrid (maart 2004) en Londen (juli 2005) is de wereld doordrongen van de gevaren van radicalisering en religieus extremisme. In Nederland heeft de moord op Theo van Gogh in november 2004 grote impact gehad. De gevaren van extreme geloofsopvattingen voor de samenleving zijn sindsdien een hot item in politiek en media.

Voormalig minister Remkes (Binnenlandse Zaken) zei in september 2005 dat onderwijspersoneel dan wel geen vooruitgeschoven posten van de inlichtingendiensten zijn, maar dat ze wel hun ogen en oren open moeten houden. Het scholenveld reageerde afwijzend.

De toenmalige regering presenteerde in augustus 2007 het **Actieplan Polarisatie en Radicalisering 2007-2011**. Dit actieplan geldt nog steeds als basis voor het huidige beleid rondom polarisatie en radicalisering. Een van de speerpunten is: onderwijspersoneel moet signalen van radicalisering leren herkennen. Dit lijkt haaks te staan op een van de aanbevelingen uit het rapport van de commissie Dijsselbloem (februari 2008): de politiek moet terughoudend zijn om maatschappelijke problemen bij het onderwijs neer te leggen. Met andere woorden: scholen zijn er niet om maatschappelijke problemen op te lossen.

Dit betekent niet dat scholen geen aandacht hoeven te besteden aan leerlingen die dreigen te radicaliseren, want de school heeft een eigen belang: de schoolveiligheid kan in het gedrang komen. Scholen zijn immers wettelijk verplicht een veilige plek te bieden voor leerlingen en personeel.

Wat is radicalisering?

Om de betrokkenheid van scholen inzake de bestrijding van radicalisering te kunnen vaststellen, is het goed om eerst de bepalen wat onder radicalisering wordt verstaan. De term radicalisering wordt veelvuldig gebruikt, maar waar hebben we het eigenlijk precies over? Een veel gebruikte definitie is die van de Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD):

Het (actief) nastreven en/of ondersteunen van diep ingrijpende veranderingen in de samenleving, die een gevaar kunnen opleveren voor (het voortbestaan van) de democratische rechtsorde (doel), eventueel met het hanteren van ondemocratische methodes (middel), die afbreuk kunnen doen aan het functioneren van de democratische rechtsorde (effect).

Een prachtige volzin, maar scholen kunnen daar in de praktijk van alledag weinig mee. Want wat zijn precies signalen van extremisme? Kleding, zoals het dragen van een djellaba, handschoenen en niquaab? Discriminerende uitspraken, zoals 'jodenvarkens' en 'christenhonden'? Gedrag, zoals de Koran lezen op school en weigeren om vrouwen en meisjes de hand te schudden?

Wat doe je als school als een leerling een baard laat staan en een wit gehaakt mutsje draagt, of als leerlingen een gebedsruimte eisen? Zijn dat aanwijzingen dat hij of zij aan het begin staat van een radicaliseringsproces of gaat het hier om een jongere die op zoek is naar zijn of haar eigen identiteit en een basis vindt in de Koran? Of is het een puber die zich tijdelijk flink afzet tegen zijn omgeving, maar hiervoor een andere uitingsvorm kiest dan bijvoorbeeld Gothic?

Ook belangrijk om te weten: gaat het om zelfontbranding of om groepsdruk? Bij zelfontbranding radicaliseren jongeren individueel, als uiting van hun identiteit, die vaak haaks staat ten opzichte van de liberale opvattingen in hun gezin. Internetfora met radicale opvattingen bieden deze jongeren een platform. Daarnaast kunnen jongeren elkaar in groepsverband stimuleren tot extreem religieuze of radicale opvattingen. In tegenstelling tot een individuele keus speelt groepsdruk en gezichtsverlies een belangrijke rol. Zelfontbranders vragen een andere benadering dan een radicaliserende groep.

De vraag is: hoe vaak komt het voor dat leerlingen radicaliseren?

Cijfers en onderzoek

Onderwijsinspectie

De vertrouwensinspecteurs zijn onder meer betrokken bij meldingen over discriminatie en radicalisering of religieus georiënteerd extremisme. De inspectie ontving in het schooljaar 2008/2009 geen meldingen van radicalisering of van religieus georiënteerd extremisme. Dit blijkt uit het jaarverslag **De staat van het Nederlandse onderwijs 2008/2009**. In het jaarverslag 2009/2010 worden geen cijfers over radicalisering en/of extremisme genoemd.

Idealen op drift (2010)

Het onderzoek *Idealen op drift is geïnitieerd* door FORUM, instituut voor multiculturele ontwikkeling, en uitgevoerd door prof. Micha de Winter, prof. Marion van San en dr. Stijn Sieckelink van de Universiteit Utrecht. De pedagogische benadering van radicaliserende jongeren staat in het onderzoek centraal. Uit het rapport blijkt dat scholen en leraren vaak niet weten hoe zij moeten omgaan met leerlingen met radicale standpunten.

Meer informatie over dit onderzoek vindt u op de CSV-website: [Idealen op drift](#).

Waarom jongeren radicaliseren (2009)

Onrechtvaardigheid, onzekerheid en bedreigde groepen. Dat zijn volgens onderzoekers van de Universiteit Utrecht de redenen waarom moslimjongeren (en overigens ook jongeren met extreem-rechtse sympathieën) radicaliseren en sympathie krijgen voor terrorisme.

Op de CSV-website vindt u meer informatie over dit onderzoek: [Waarom jongeren radicaliseren](#).

Radicalisering en identiteit. Radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken (2008)

De politicoloog Amy-Jane Gielen deed in 2008 onderzoek naar radicalisering onder rechts-extremistische jongeren en moslimjongeren. Op basis van literatuur- en veldonderzoek concludeert Gielen dat er grote overeenkomsten zijn tussen het radicaliseringsproces van rechts-radicalen jongeren en moslimjongeren. In beide gevallen speelt de zoektocht naar de eigen identiteit een zeer belangrijke rol. Scholen kunnen volgens Gielen niet aan de zijlijn blijven staan als het gaat om radicalisering. Gielen pleit dan ook voor trainingen waarin docenten leren radicalisering te herkennen en er iets tegen te doen.

Meer informatie over deze publicatie vindt u op de CSV-website: [Radicalisering en identiteit](#).

Extremisme en Radicalisering in het Amsterdamse Voortgezet Onderwijs

De Dienst Onderzoek en Statistiek van de Gemeente Amsterdam deed in juni 2005 onderzoek naar extremisme en radicalisering in het Amsterdamse voortgezet onderwijs. Uit dit onderzoek onder 239 personeelsleden, blijkt dat bijna de helft met enige regelmaat wordt geconfronteerd met radicale

uitingen van leerlingen. Het overgrote deel schrijft dit toe aan puberaal gedrag, slechts een klein deel (9 procent) denkt dat de radicale ideeën van blijvende invloed zijn.

Het overgrote deel van de Amsterdamse leraren zegt op te treden tegen leerlingen met radicale uitingen. Eenvoudig is dat overigens niet, veel leraren vinden dat ze daarvoor onvoldoende zijn toegerust. Ook de ondersteuning vanuit de schoolorganisatie laat regelmatig te wensen over.

U kunt dit rapport downloaden: [Extremisme en Radicalisering in het Amsterdamse Voortgezet Onderwijs](#) (pdf-bestand).

Quickscan gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam liet in 2005 een quickscan uitvoeren naar de interculturele verhoudingen op Amsterdamse vo- en mbo-scholen. Hieruit blijkt dat leerlingen op met name het praktijkonderwijs en het vmbo vaak nauwelijks of geen gefundeerde kennis hebben over de islam. Vaak zijn ze niet eens praktiserend moslim. Ze zijn echter wel vatbaar voor de ideeën van een sterke leider, ook als deze extremistische opvattingen heeft. Met name over dat laatste maken docenten op praktijkscholen en vmbo zich zorgen.

De docenten schatten dat jaarlijks één tot twee procent van de leerlingen radicaliseert: ze hebben extreme antiwesterse en/of antisemitische opvattingen en zijn verbitterd over de Nederlandse samenleving. Scholen proberen zoveel mogelijk in contact te blijven met deze leerlingen. De ervaring heeft namelijk geleerd dat de meeste jongeren hun extreme ideeën na verloop van tijd weer loslaten.

U kunt deze quickscan downloaden: [Interculturele verhoudingen op Amsterdamse scholen](#) (pdf-bestand).

Handelingsverlegenheid

Uit diverse onderzoeken blijkt dat onderwijspersoneel vaak niet weet hoe ze moeten reageren als ze vermoeden dat een leerling dreigt te radicaliseren. Ook vinden ze het lastig om maatschappelijke kwesties rond radicalisering en extremisme aan de orde te stellen. Dit komt deels voort uit angst voor escalatie of polarisatie. Er is sprake van 'handelingsverlegenheid'. Leerkrachten weten wel dát ze iets moeten doen, maar ze weten niet hóe. Hieronder een aantal praktische do's en don'ts.

Neem de tijd voor contact

Onderwijspersoneel heeft een belangrijke pedagogische opdracht. Het is van belang dat personeelsleden in contact blijven met leerlingen die in hun gedrag of door de uitspraken die ze doen uiting geven van streng islamitische opvattingen. Ga op een open en niet veroordelende manier het gesprek met ze aan, wees geïnteresseerd, nieuwsgierig, durf vragen te stellen, win hun vertrouwen en bouw een relatie met ze op. Voorkom dat deze leerlingen in een isolement terecht komen of dat ze helemaal niet meer naar school gaan. Jongeren kunnen wantrouwend of afwijzend reageren, omdat ze al zo vaak over één kam zijn geschoren met landgenoten die negatief in de publiciteit kwamen. Onderwijspersoneel moet zich realiseren dat het tijd kost om een relatie op te bouwen.

Ga het gesprek aan

Onderwijspersoneel heeft een belangrijke pedagogische opdracht. Het is van belang dat personeelsleden in contact blijven met leerlingen die in hun gedrag of door de uitspraken die ze doen uiting geven van streng islamitische opvattingen. Ga op een open en niet veroordelende manier het gesprek met ze aan, wees geïnteresseerd, nieuwsgierig, durf vragen te stellen, win hun vertrouwen en bouw een relatie met ze op. Voorkom dat deze leerlingen in een isolement terecht komen of dat ze helemaal niet meer naar school gaan.

Zorg voor een sparringpartner

Er zijn geen lijstjes met criteria waaraan een radicaliserende leerling te herkennen is. Onderwijspersoneel zal daarom vaak aarzelen om bij een vermoeden van radicalisering actie te ondernemen. Het is in dergelijke gevallen zinvol een beroep te kunnen doen op personen (collega's) of instellingen (**Nuansa**) die als sparringpartner kan optreden. Twee weten immers meer dan één.

Doorbreek 'wij/zij-denken'

Jongeren die radicaliseren, blijken vaak te denken in termen van 'wij' tegenover 'zij': allochtoon tegenover autochtoon, gelovig tegenover ongelovig, etc.: een dichotoom wereldbeeld. Dit wordt versterkt omdat veel leerlingen van allochtone afkomst zich ontworteld voelen. Marokkaanse jongeren voelen zich bijvoorbeeld niet zo Marokkaans als hun ouders, maar ze voelen zich ook niet echt Nederlands. Het gevoel nergens bij te horen kan leiden tot radicalisering. Een Amsterdamse leerkracht die veel met Marokkaanse leerlingen werkt, verwoordt het als volgt:

"Ik zie een derde-generatieprobleem. Deze kinderen groeien op in een vacuüm. Ze vervreemden van alles, ze spreken niet foutloos Nederlands en spreken de taal van de ouders slecht. Ze zijn het niet eens met ouders, niet met school en ook niet met de samenleving."

De meeste leerlingen met bijvoorbeeld Turkse of Marokkaanse ouders zijn in Nederland geboren. Door dat Nederlanderschap in de klas te benadrukken, wordt denken in 'wij' gestimuleerd. Als er al onderscheid moet worden gemaakt, spreek dan bijvoorbeeld over Turkse Nederlanders of Marokkaanse Nederlanders.

Insluiten in plaats van uitsluiten

Scholen moeten in de eerste plaats doen waar ze goed in zijn: gewoon zo goed mogelijk onderwijs geven. Leerlingen perspectief bieden, ze voorbereiden op hun plaats in de maatschappij en hen klaarstomen voor het diploma. Het is daarbij belangrijk dat alle leerlingen het gevoel hebben dat ze erbij horen. Jongeren van allochtone komaf geven vaak aan dat ze zich achtergesteld en gediscrimineerd voelen. De woede en frustratie daarover kan aanleiding zijn tot radicalisering.

Zorg dat iedereen mee kan doen

Plan (buiten)schoolse activiteiten zorgvuldig. Zorg ervoor dat alle leerlingen aan alle activiteiten mee kunnen doen. Trakteren en andere vieringen, disco's, meerdaagse schoolkampen en werkweken kunnen gelovigen het gevoel geven dat ze worden buitengesloten. Tijdens de ramadan traktaties uitdelen of een schoolfeest plannen is bijvoorbeeld geen goed idee.

Wees expliciet in de kledingvoorschriften en omgangsregels van de school

Maak duidelijke keuzes en vertaal die naar een heldere kledingvoorschriften en omgangsregels: wel of geen hoofddoek, wel of geen handen geven als begroeting, et cetera. Hou er daarbij wel rekening mee dat deze codes niet discriminerend of in strijd met de vrijheid van meningsuiting zijn. De CGB heeft in dit verband een aantal interessante uitspraken gedaan.

Meer informatie over kledingvoorschriften vindt u in het CSV-informatieblad [Elkaar in de ogen kijken](#).

Eigen kennis vergroten

De hierboven genoemde handelingsverlegenheid bij leerkrachten komt deels voort uit een gebrek aan kennis. Gelukkig is er inmiddels een aantal boeken verschenen over radicalisering, soms in relatie tot het Nederlandse onderwijs.

- *Puberaal, lastig of radicaliserend?*
Deze handreiking bespreekt de soms moeilijk te herkennen scheidslijn tussen wat nog functioneel pubergedrag is en wat risicovol gedrag is, wat mogelijk kan leiden tot radicalisering of polarisatie.
Ine Spee & Maartje Reitsma, KPC Groep 2009.
- *Radicalisering in het klaslokaal. Hoe te herkennen en te handelen?*
Centrum voor Nascholing Amsterdam (CNA) heeft onderzoek gedaan naar de behoeftes van personeel in het voortgezet onderwijs in het omgaan met radicalisering. Het resultaat daarvan is na te lezen in deze praktische publicatie.
Sara van Eck, Centrum voor Nascholing Amsterdam 2008.

- *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland.*
Deze studie beschrijft de invloed van maatschappelijke factoren als achterstand en buitensluiting op het proces van radicalisering.
Frank J. Buijs e.a., Amsterdam 2006
ISBN 90-5356-916-2

Lesmateriaal

Diverse organisaties hebben lesmateriaal ontwikkeld, waarmee scholen in hun lessen aandacht kunnen besteden aan radicalisering en extremisme.

- *Lesbrief 'Laat je niet gek maken!'*
De gemeente Amsterdam heeft samen met het Centrum voor Nascholing de lesbrief 'Laat je niet gek maken!' ontwikkeld. Met deze lesbrief kunnen scholen de onderwerpen vrijheid van meningsuiting, communicatie, emotie, godsdienst en politiek aan de orde stellen.
[Meer informatie >>](#)
- *Lesproject 'Hoezo extreem? Kennis nuanceert!'*
Om docenten te steunen in het behandelen van gevoelige thema's als terrorisme en radicalisering, heeft Codename Future het project 'Hoezo extreem? Kennis nuanceert!' ontwikkeld. De jongeren gaan door middel van digitale lesdossiers zelfstandig aan de slag met de thema's identiteit en radicalisering. Ze kijken kritisch naar hun eigen handelen, breiden hun kennis uit en worden uitgedaagd om met elkaar het gesprek aan te gaan.
[Meer informatie >>](#)
- *Lespakket 'Extremisme in het nieuws'*
Stichting Krant in de Klas ontwikkelde het lespakket 'Extremisme in het nieuws'. Dit lespakket bestaat uit een opdrachtenbundel, een docentenhandleiding en alle titels van de gratis krantenservice. In de opdrachtenbundel staat de krantenberichtgeving over het thema extremisme centraal. De bundel wordt vergezeld van achtergrondinformatie voor de docent en kan het beste gecombineerd worden met actuele kranten.
[Meer informatie >>](#)
- *Lespakket 'Het proces tegen Mohammed B.'*
Dit lespakket maakt deel uit van de campagne 'Wij Amsterdammers', het antwoord van de gemeente Amsterdam op de moord op Theo van Gogh. Het lesboek, geschreven door Herman Vuijsje, is voorzien van veel plaatjes, vragen en discussiepunten. De aanpak richt zich op het aanscherpen van de terreurbestrijding, het tegengaan van radicalisering en het dichterbij elkaar brengen van de Amsterdammers.
[Meer informatie >>](#)
- *Elkaar leren kennen = Leren van Elkaar*
In dit boek wordt een praktische methode beschreven voor intercultureel leren, die in het onderwijs voor zowel leerlingen als voor docenten te gebruiken is.
[Meer informatie >>](#)
- *Volg ik mijn hart of ...?*
Het Samenwerkingsverband van Marokkanen in Nederland (SMN) heeft de dvd 'Volg ik mijn hart of ...?' uitgebracht. Scholen kunnen deze film gebruiken om met leerlingen te praten over vooroordelen, rechts-extremisme en moslimradicalisering.
[Meer informatie >>](#)

Meer informatie

Op de website van Centrum School en Veiligheid vindt u meer informatie over radicalisering en extremisme in de betreffende rubriek: [radicalisering en extremisme](#).

Vertrouwensinspectie

Voor vragen of meldingen over radicalisering en extremisme kunnen scholen contact opnemen met de vertrouwensinspectie. De vertrouwensinspecteurs zijn tijdens kantooruren bereikbaar op telefoonnummer 0900 – 111 31 11 (lokaal tarief).

Nuansa

Nuansa is het Kennis- en Adviescentrum Polarisatie en Radicalisering van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Nuansa is er voor iedereen die vragen heeft over polarisatie en radicalisering. De consultants van Nuansa zijn bereikbaar via 020 – 692 09 14 en vraag@nuansa.nl. Meer informatie vindt u op de website www.nuansa.nl.

Omgaanmetidealen.nl

Deze website biedt onmisbare informatie om goed met radicalisering om te gaan. Zowel thuis, op school als op straat. De expertise van FORUM is hier gebundeld in een handzaam instrument: www.omgaanmetidealen.nl.